

Inkluzívne vzdelávanie namiesto internátnych škôl

Cieľom tohto materiálu je sumarizácia argumentov v neprospech zavedenia internátnych škôl pre rómske deti, ako aj načrtnutie iných možných riešení, rešpektujúcich morálne a ľudskoprávne princípy, riešení, ktoré sú overené a navyše v mnohých prípadoch aj ekonomicky výhodnejšie. Jednotlivé texty pripravili zástupkyne a zástupcovia mimovládnych organizácií, ktorí sa združili do koalície Za rovnosť vo vzdelávaní, so zámerom presadzovať

právo rómskych detí a mládeže na vzdelanie, prostredníctvom rovného prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých.

Členskými organizáciami koalície sú: Človek v tísni – pobočka Slovensko, Poradňa pre občianske a ľudské práva, Združenie Orava, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť a Inštitút rómskej verejnej politiky.

V roku 2004 veľvyslanec Európskej komisie na Slovensku Eric van den Linden hovoril o internátnych školách pre rómske deti ako možnosti zvyšovania vzdelanostnej úrovne Rómov. Za jeho výroky sa vtedy naňho zniesla kritika nielen z radov zástupkyň a zástupcov mimovládnych organizácií, ktorí predovšetkým varovali pred ešte väčšou izoláciou rómskych detí, ale aj samotná Európska komisia označila Lindenove vyjadrenia za poľutovaniahodné a

nešťastné a rozhodla, že veľvyslanec už k tejto téme nebude poskytovať rozhovory.¹

Napriek týmto udalostiam spred piatich rokov je téma internátnych škôl pre rómske deti stále živá. Nastali však isté zmeny. Kým Linden v roku 2004 hovoril o nútenom zaraďovaní rómskych detí do internátnych škôl, v súčasnosti sa hovorí o potrebe súhlasu rodičov. Mení to však niečo?

História

V zahraničí je prax umiestňovania príslušníkov etnických skupín do segregovaných internátnych škôl negatívnou súčasťou histórie, u nás je *riešením*.

Kanada sa ospravedlnila

Pred viac ako rokom sa Kanada ospravedlnila za nútené umiestnenie viac ako 100.000 detí pôvodných obyvateľov do kresťanských internátnych škôl, ktoré ich mali asimilovať. Mike Cachagee bol jedným z týchto detí. Ospravedlnenia ho neoslovili. Keď mal štyri roky, poslali ho z domu na niekoľko štátom zriadených cirkevných škôl, kde mu zobrali jeho jazyk, vieru a kultúru. Keď sa po 12 rokoch vrátil domov, mama ho nespoznala. „Ospravedlniť sa za to, že ma zobrali od mojej rodiny, za to, že mi zobrali kultúru, za stratu detstva a stratu materskej lásky... Ako sa za to dá ospravedlniť?“ pýta sa.²

Každoročné ospravedlnenie v Austrálii

Národný deň ospravedlnenia (The National Sorry Day) je udalosť, ktorá sa každoročne koná 26. mája od roku 1998 ako pripomienka neprávostí, ktoré boli páchané na rodinách pôvodných obyvateľov, predovšetkým ich nútenej asimilácie v internátnych školách. Deň ospravedlnenia je pripomenutím zlého zaobchádzania s pôvodnými obyvateľmi a nielen deťmi z radov *Ukradnutej generácie*. Spomienkových udalostí v rámci Dňa ospravedlnenia sa zúčastňujú mnohí verejní činitelia bez ohľadu na politickú orientáciu.³

Do internátnych škôl utekali pred segregáciou

Pred 60. rokmi minulého storočia existovalo v USA asi 100 internátnych škôl, ktoré navštevovali deti čiernych Američanov. Boli často útočiskami pre čiernych rodičov z juhu, ktorí sem posielali svoje deti, aby tak unikli zlým segregovaným štátnym školám. Občianske ľudskoprávne hnutie, ktoré dalo černochoom právo navštevovať dovtedy čisto-biele štátne školy, všetko zmenilo. Podpora internátnych škôl čiernymi Američanmi upadla, mnohé z nich museli zatvoriť. Dnes existujú len štyri, sú zjednotené v Združení historicky afroamerických internátnych škôl (Association of Historically African-American Boarding Schools).⁴

Potrebujeme internátne školy pre rómske deti,...

→ lebo bežné školy nie sú schopné ich efektívne vzdelávať?

Ak vychádzame z toho, že hlavným cieľom internátnych škôl pre rómske deti má byť zlepšenie vzdelanostnej úrovne Rómov, priznávame tým súčasne zlyhávanie existujúceho vzdelávacieho systému v zabezpečovaní distribúcie kvalitného vzdelávania pre všetkých.

Výsledky medzinárodných porovnávacích štúdií (napr. PISA - Program for International Student Assessment) skutočne poukazujú na to, že Slovensko v oblasti vzdelávania zaostáva za porovnateľnými krajinami. Jedným z identifikovaných kritických bodov je práve vysoká závislosť výsledkov žiakov od sociálno-ekonomického zázemia rodiny. Znamená to, že slovenské školy kopírujú existujúce nerovnosti v spoločnosti a majú problémy napĺňať vzdelávacie potreby detí, pochádzajúcich z nízkych sociálno-ekonomických podmienok, napríklad z prostredia rómskych osád a get.

V prípade internátnych škôl pre rómske deti však vyvstáva otázka, komu majú byť určené. Ak majú byť výlučne pre rómske deti, bez ohľadu na ich sociálno-ekonomické zázemie, ide o systém národnostného školstva. Cielená podpora elitného národnostného školstva, ktoré môže mať internátny charakter a má svoju tradíciu aj na Slovensku v podobe niekoľkých internátnych stredných škôl (napr. v Lučenci, v Kremnici či v Košiciach), však nie je plošným a systémovým riešením a nerieši zlyhávanie detí z prostredia vylúčených rómskych lokalít s nízkym sociálno-ekonomickým statusom.

Ak majú byť internátne školy určené deťom zo sociálne vylúčených lokalít, ich nespornou výhodou by jednoznačne bola možnosť intenzívnejšej celodennej pedagogickej práce s deťmi. Zásadnou otázkou však zostáva, či vytváranie oddeleného vzdelávania pre deti s odlišným sociálno-ekonomickým zázemím (akokoľvek intenzívna a odborná starostlivosť v nich bude deťom poskytnutá) má vôbec perspektívu zotrieť rozdiely vo vzdelávacích výsledkoch a či práve naopak nie je kopírovaním procesu sociálneho vylúčenia, ktoré prebieha v iných oblastiach spoločenského života a voči ktorému sa vláda zavazovala bojovať. Vytváranie segregovaných vzdelávacích systémov pre rôzne socio-ekonomické skupiny obyvateľov je trend, ktorý je v protiklade so trendami súčasnej pedagogiky a ide aj proti odporúčaniam medzinárodných inštitúcií a organizácií (napr. odporúčania Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru, ktorý zdôrazňuje integračnú a socializačnú funkciu školy odmieta akékoľvek segregované vzdelávanie sociálnych skupín, aj keď dôvody preň sa môžu zdať na prvý pohľad veľkorysé⁷). Otázka je tiež skutočnosť, či vytváranie paralelného vzdelávacieho systému, ktorý súčasne nerieši problém nízkej kvality vzdelania v bežných školách, je správnym a ekonomicky výhodným riešením alebo či nie je účinnejšie transformovať existujúci školský systém tak, aby sa vedel vysporiadať s inakosťou - kultúrnou, socioekonomickou, náboženskou, jazykovou, či inou.

→ lebo chceme deti vyňať z prostredia, ktoré nedostatočne stimuluje ich vývin?

Ak má byť cieľom internátnych škôl zabezpečenie zdravého psychického, fyzického a sociálneho vývoja ohrozených detí, potom je dôležité pripomenúť, že starostlivosť o jeho napĺňanie spadá do kompetencií inštitúcií sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately a nie rezortu školstva.

Jedným zo základných princípov sociálno-právnej ochrany je uprednostňovanie opatrení, ktoré sa vykonávajú v prirodzenom rodinnom prostredí dieťaťa v protiklade k umiestňovaniu detí do zariadení inštitucionálnej starostlivosti. Tento princíp stojí v pozadí transformácie detských domovov, ktorá na Slovensku prebieha od roku 2000. Jej cieľom je umožniť deťom, vyrastajúcim v inštitucionálnych zariadeniach, znovu sa vrátiť do vlastnej rodiny alebo začať žiť v náhradnej rodine. Transformačný proces, ktorý spočíval v posilnení terénnych foriem práce s rodinami, sprevádzalo napr. zrušenie špeciálnych materských škôl internátnych a špeciálnych škôl internátnych, resp. ich pretransformovanie na detské domovy rodinného typu. Vynára sa teda ďalšia nezodpovedaná otázka, prečo vzdelávacia politika začína naberať smer, ktorý bol v oblasti sociálnej politiky zamietnutý pred takmer desiatimi rokmi a následný transformačný proces si vyžiadala nemalé investície verejných financií.

Internátne školy pre rómske deti prinášajú mnohé riziká. Nielenže môžu spôsobiť devastáciu rodín a prirodzených sociálnych väzieb detí, ale navyše zbavujú rodičov ich práv a povinností. Internátne školy pre sociálne vylúčené rómske deti alebo deti z chudobných pomerov by prehĺbili segregačné praktiky a spôsobili by izoláciu detí, ktoré už dnes často navštevujú školy alebo triedy čisto rómske. Škola by tak ich a ani ostatné deti nepripravila na život v multikultúrnom prostredí, ale odmalička zakoreňovala predstavu sveta rozdeleného podľa ekonomickej, sociálnej či etnickej príslušnosti.

Koľko by to vlastne stálo?

Pri zvažovaní efektívnosti internátneho školstva nepochybne dôležitú úlohu zohráva nákladnosť tohto riešenia.

Pri výpočte odhadov nákladov spojených s vytvorením internátnych škôl na úrovni základných škôl sme na základe dostupných informácií zostavili dve krajné hodnoty (alternatívy) nákladov súvisiacich s vyučovaním a pobytom v internátoch:

1. Prvá alternatíva kalkuluje s dvojnásobkom nákladov spojených s výučbou v bežných základných školách s pripočítaním 75% výdavkov na jedno miesto v detskom domove (9 mesačný pobyt dieťaťa v škole; 3 mesiace školských prázdnin). V tomto prípade ročný náklad na žiaka predstavuje 9341,11 EUR.
2. Druhá alternatíva (na opačnom konci nákladového spektra) okrem dvojnásobku normatívu na žiaka ZŠ zahŕňa tiež normatív na školský internát pre žiakov stredných škôl, náklady na stravovanie detí a na fungovanie školských klubov. Ročný náklad na žiaka predstavuje 3588,56 EUR.
3. Tretia alternatíva je súčtom pomeru predchádzajúcich dvoch, pričom zohľadňuje skutočnosť, že žiaci nižších ročníkov (1.-6.ročník) si vyžadujú vyššiu starostlivosť ako žiaci vyšších ročníkov (7.-9.). Celkové ročné náklady na jedného žiaka predstavujú 8062,77 EUR ročne.

Prvé dve alternatívy sú orientačným výpočtom a ukazujú na veľký rozdiel vo výške nákladov na jedného žiaka v prípade rôzne nastavených potrieb spojených so vzdelávaním a s ním spojenými službami, tretia alternatíva predstavuje najrealistickejší odhad nákladov, spojených so vzdelávaním na internátnych školách. Vo výpočtoch sme pracovali s rôznymi počtami žiakov, za najpravdepodobnejší odhad však považujeme číslo 30.000 žiakov. Tento počet vychádza z prieskumu ROCEPO⁶, ktorý uvádzal 30 505 žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia na základných školách.

počet žiakov	Alternatívy			Porovnanie 3. alternatívy s nákladmi na žiaka v ZŠ (+ stravovanie)
	1.	2.	3.	
10 000	93 411 100 €	35 885 600 €	80 627 656 €	69 182 606 €
20 000	186 822 200 €	71 771 200 €	161 255 311 €	138 365 211 €
30 000	280 233 300 €	107 656 800 €	241 882 967 €	207 547 817 €
40 000	373 644 400 €	143 542 400 €	322 510 622 €	276 730 422 €
50 000	467 055 500 €	179 428 000 €	403 138 278 €	345 913 028 €

Zhrnutie výpočtov:

Pri najpravdepodobnejšom počte žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorým by internátne školy asi mali primárne slúžiť, teda 30.000 žiakov by sa ročné náklady internátnych škôl pohybovali od približne 107,5 miliónov EUR až po 380 miliónov EUR v závislosti od výberu alternatívy, čo predstavuje v porovnaní so súčasnými nákladmi na rovnaký počet žiakov navýšenie **o 207,5 miliónov EUR ročne.**

Tieto čísla dávajú diskusii o internátnych školách pre rómske deti pomerne zaujímavý rozmer, ak si uvedomíme, že jedným z najväčších úspechov Slovenska v riešení problematiky sociálneho vylúčenia Rómov je vyčlenenie 200 miliónov EUR zo štrukturálnych fondov na komplexné projekty zamerané na integráciu Rómov. Táto suma je pritom alokovaná na 7 rokov a na projekty vo všetkých oblastiach (bývanie, zdravie, vzdelávanie, zamestnanosť,...).

Uvedené čísla poskytujú prehľad o ročnej nákladovosti internátnych škôl pre Rómov, pričom predstavujú len bežné ročné náklady a nezohľadňujú samotné zavádzanie systému, kedy je možné predpokladať mimoriadne vysoké vstupy. Rozpočet celého rezortu ministerstva školstva na rok 2009 je 1.842.000.000 EUR. Náklady na internátne školy pre rómske deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia (cca 30.000 detí) by predstavovali približne 13% celkového rozpočtu ministerstva školstva. Ak by sme upustili od nazerania na navrhované *riešenie* cez prizmu ľudských práv a ochrany pred diskrimináciou, aj samotné ekonomické faktory internátnych škôl pre rómske deti sú nepredstaviteľne vysoké. Tak vysokú zaťaž štátneho rozpočtu si Slovenská republika jednoducho nemôže dovoliť a musí sa zamerať na iné, realizovateľné riešenia problému nízkej vzdelanostnej úrovne obyvateľov žijúcich v sociálnom vylúčení.

Odporúčania

V duchu zámeru koalície Za rovnosť vo vzdelávaní, ktorým je presadzovanie práva rómskych detí a mládeže na vzdelanie prostredníctvom rovného prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých, sa koalícia jednoznačne stavia proti internátnym školám pre rómske deti ako riešeniu zlyhávania týchto detí v školskom systéme.

Pri plánovaní opatrení v oblasti vzdelávania koalícia odporúča zohľadňovať nasledovné princípy:

- zmiernovanie dôsledkov sociálno-ekonomických rozdielov detí a žiakov, nie ich zachovávanie, či dokonca zvýrazňovanie;
- začleňovanie detí a žiakov do hlavného vzdelávacieho prúdu, nie ich segregácia, či ďalšie vylúčovanie do oddelených vzdelávacích inštitúcií, tried, skupín, na základe etnických, sociálnych a/alebo ekonomických rozdielov;
- približovanie sa ideálu rovnej distribúcie vzdelávania pre všetky deti v zmysle rovných šancí a rovnakých výstupov vzdelávania;
- finančná efektívnosť a únosnosť nárokov na verejné zdroje;
- systémovosť premietnutá predovšetkým do plošných a dlhodobých riešení, ktoré majú potenciál zasiahnuť väčší počet detí a žiakov (v protiklade k pilotným a následne nesystematizovaným projektom).

Namiesto investovania nemalých zdrojov do overene nefungujúcich nástrojov odporúča koalícia investovať do existujúcich, resp. alternatívnych nástrojov s preukázanou efektívnosťou. Koalícia preto navrhuje nasledovné kroky:

1. Dôsledné dodržiavanie antidiskriminačnej legislatívy, predovšetkým **zákazu segregácie** vo vzdelávaní a prijatie systémových nástrojov na jej zastavenie.
2. Prijatie systémových nástrojov a opatrení na **zabezpečenie inklúzie rómskych detí** a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia do hlavného vzdelávacieho prúdu:
 - napr. dostatočné finančné zabezpečenie asistentov učiteľa, systému pedagogicko-psychologického poradenstva, cielená podpora integrovaných škôl, posilnenie motivačných nástrojov
3. Posilnenie kapacít dobrovoľných **stredoškolských internátov** tak, aby zodpovedali počtu záujemcov (dobudovanie infraštruktúry, zabezpečenie kvalitných pedagógov).
4. Systémová podpora celodenných výchovných systémov vrátane podpory neformálneho vzdelávania v komunitných centrách, podpora nízkoprahových programov, programov doučovania detí.
5. Finančná podpora skvalitnenia prípravy a vzdelávania pedagógov, ktorí pracujú v oblastiach so zvýšeným počtom žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Zdroje:

¹ <http://www.obroda.sk/clanok/8179/Internatne-skoly-pre-Romov-nie-su-podla-odbornikov-riesenim/>

³ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7438079.stm>

³ http://en.wikipedia.org/wiki/National_Sorry_Day

⁴ http://www.sptimes.com/2003/03/30/Columns/Black_boarding_school.shtml

⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:218:0085:0090:SK:PDF>

⁶ <http://www.rocepo.sk/downloads/RocPrieskum/Prieskum2007ZS.pdf>